

Berit Berg og Gry Mette D. Haugen

EVALUERING AV **FAMILIEHJEM**
SOM BO- OG OMSORGLØSNING
FOR **ENSLIGE MINDREÅRIGE**
FLYKTNINGER

Postadresse: NTNU Dragvoll, 7491 Trondheim

Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B

Telefon: 73 59 63 00

Telefaks: 73 59 62 24

E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no

Web: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

ISBN 978-82-7570-526-4 (web)

ISBN 978-82-7570-525-7 (trykk)

Grafisk utforming og produksjon: NTNU Grafisk senter

Evalueringen er gjennomført av NTNU Samfunnsforskning på oppdrag for SOS-barnebyer. Den er finansiert av SOS-barnebyer, Barne- og likestillingsdepartementet, Husbanken og Egmont Fonden.

ET NYTT HJEM FOR BARN PÅ FLUKT

Ungdom som har flyktet alene til Norge har hatt opplevelser vi knapt kan forestille oss. De trenger stabilitet, forutsigbarhet og en ny familie som kan gi støtte og omsorg. Dette er tankegangen bak familiehjemsmodellen i «Våre nye barn».

For SOS-barnebyer er det å ta vare på barn noe av det mest naturlige vi kan gjøre. Vi ble startet for snart 70 år siden, i etterkrigstidens Europa, med mål om å ta hånd om barn som hadde mistet foreldrene sine i krig. Målet vårt var at alle barn skulle få vokse opp i et trygt hjem.

Mange kjenner oss best gjennom den tradisjonelle barnebymodellen. Men SOS-barnebyers arbeid ser annerledes ut i dag enn for et tiår eller to siden. I dag jobber vi i stadig større grad sammen med lokale og nasjonale myndigheter, og sammen med lokale organisasjoner som ofte vet mer om nærmiljøet og familienes utfordringer enn hva vi gjør.

Det gjelder også i Norge. Prosjektet «Våre nye barn» er nemlig et godt eksempel på akkurat dette. Flyktnin-gestrømmen høsten 2015 ga oss som medmennesker – og oss som organisasjon – et nytt oppdrag. Rekordmange barn flyktet alene til Norge. Det var åpenbart for oss at det var behov for å tenke nytt, og vi visste også at SOS-barnebyers lange erfaring ville være et godt bidrag inn i dette arbeidet.

Drøyt to år senere står vi her med et tosifret antall familiehjem for enslige mindreårige flyktninger. Modellen er utviklet i samarbeid med Asker kommune, men flere familiehjem etableres nå i andre kommuner i Norge. Det viser oss at et såpass velprøvd konsept som å la barn vokse opp i en familie aldri går av moten. Og det viser også at norske kommuner ikke er redde for å utvikle innovative modeller eller lete etter uprøvde tiltak når nye utfordringer melder seg.

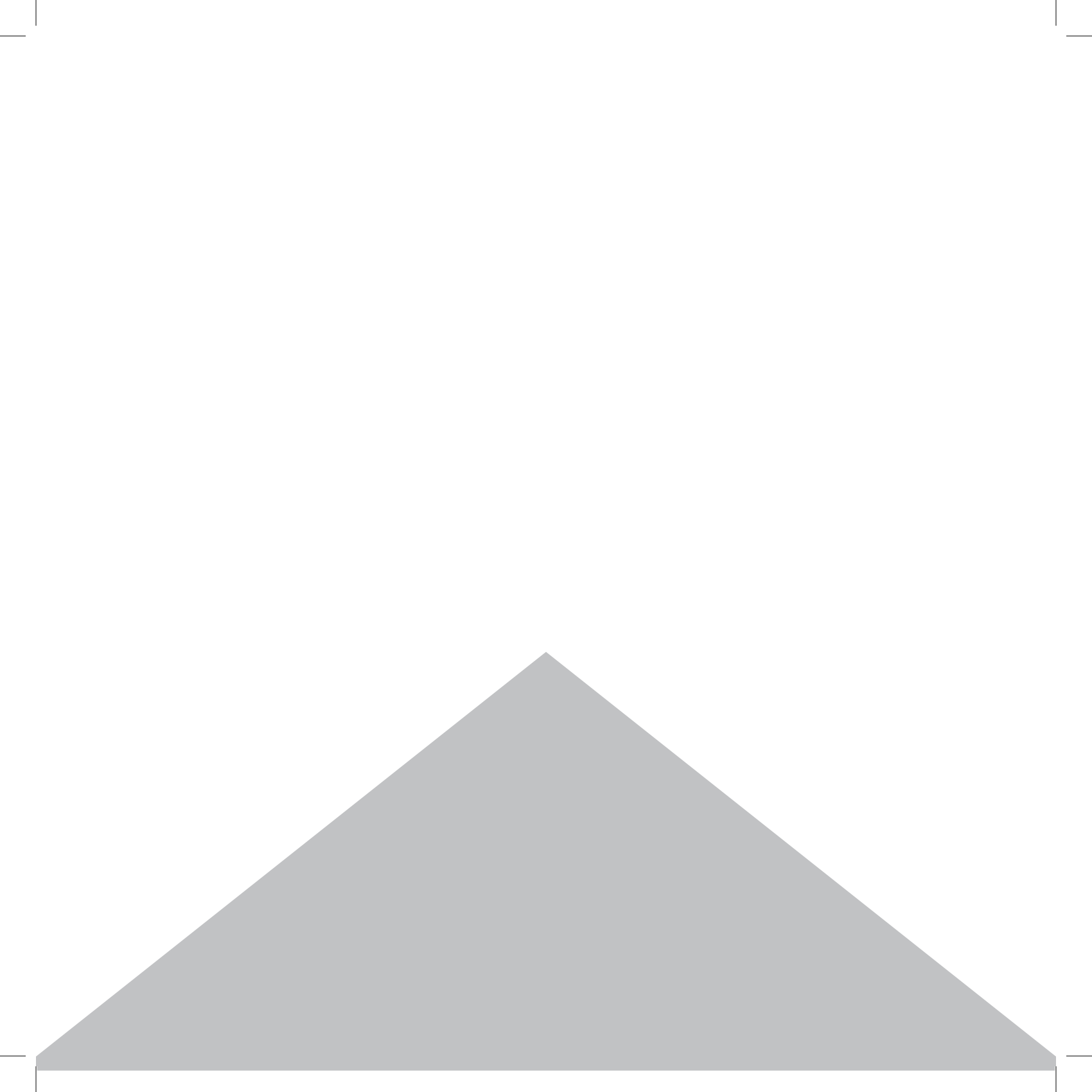
Verden er stadig i endring. Men én ting står fast: Alle barn skal vokse opp i et trygt hjem. Det er vår visjon, og vi er glade for å se at visjonen nå blir satt ut i livet sammen med stadig nye samarbeidspartnere.

*Sissel Aarak
leder for programavdelingen i SOS-barnebyer Nor*

INNHOOLD

ET NYTT HJEM FOR BARN PÅ FLUKT	3
INNLEDNING	7
BO- OG OMSORGSØSNINGER I KOMMUNENE	9
Flyktningfaglige og barnevernfaglige perspektive.....	9
Utfordringer og muligheter på ulike nivå.....	11
Familiehjemsmodellen for enslige mindreårige flyktninger.....	12
Evalueringsfokus og metodisk tilnærming	13
Datamaterialet.....	15
FAMILIEHJEMSMODELLEN – ERFARINGER FRA KOMMUNENE.....	17
Rekruttering av fosterforeldre	18
Familiehjem versus bofellesskap.....	20
Støtteapparatets betydning	23
Veileder for fosterforeldre	24
Behov for avlastning	25
VEIEN VIDERE	27
Oppfølging, veiledning, avlastning	27
Økonomi.....	28
Skole, fritid og sosiale nettverk.....	30
Anbefalinger	33
REFERANSER	35

INNLEDNING

Høsten 2016 tok SOS-barnebyer kontakt med NTNU Samfunnsforskning med forespørsel om å evaluere etableringen av familiehjem som bo- og omsorgsløsning for enslige mindreårige flyktninger. For NTNU Samfunnsforskning var det enkelt å ta stilling til forespørselen fra SOS-barnebyer. Dette ville vi gjerne gjøre! Vårt fagmiljø har hatt enslige mindreårige flyktninger som et sentralt forskningsfelt i mange år og har sett behovet for en stor tiltaksvifte når det gjelder bo- og omsorgstiltak. Familiehjemsmodellen representerer et supplement til eksisterende modeller i arbeidet med enslige mindreårige. Det gjør den særlig interessant å evaluere. Modellen bygger på SOS-barnebyers mer enn 65 år lange erfaring med barnebyer og familiehjem i både Norge og utlandet. Samtidig har modellen også klare røtter i bo- og omsorgsløsninger som vi kjenner igjen fra flyktningarbeid i Norge på 1980- og 1990-tallet. Familiehjemsmodellen kan derfor sees som både en nyskaping og en videreutvikling av modeller som vi kjenner igjen fra tidligere.

Arbeidet med familiehjem er organisert som et prosjekt, under navnet *Våre nye barn*. Bakgrunnen for prosjektet var de store ankomstene av enslige mindreårige høsten 2015. Dette året kom det 5297 enslige mindreårige, noe som er mer enn dobbelt så mange som noe år tidligere. I første omgang utfordret dette

kapasiteten i mottaksfasen. I neste omgang stilte dette kommunene overfor et økt behov for bo- og omsorgstiltak for de som skulle bosettes. Bofellesskap har lenge vært den mest brukte boløsningen for enslige mindreårige flyktninger (Garvik, Paulsen og Berg 2016), men når gruppa ble større og mer sammensatt både med hensyn til bakgrunn, kjønn og alder, økte også behovet for å utvikle et mer flerspektret tilbud. Tallene fra 2015 viste dessuten at det kom flere yngre, og det kom flere søsken. I denne situasjonen ønsket SOS-barnebyer å utvikle en modell som bygde på erfaringer med å drive omsorgstiltak for barn i både Norge og andre europeiske land.

Våre nye barn ble i første omgang etablert som et samarbeidsprosjekt mellom SOS-barnebyer, Asker kommune og Husbanken¹. Asker kommune har tilpasset SOS-barnebyers modell til en norsk, kommunal virkelighet. Samtidig har det hele tiden vært en forutsetning at modellen skal tas i bruk i andre kommuner og finne sin lokale tilpasning der. Asker ble valgt som samarbeidspartner fordi kommunen er blant de med lengst erfaring med å bosette enslige mindreårige flyktninger. Barneverntjenesten i kommunen var klar for å tenke nytt med hensyn til bo- og omsorgsløsninger for denne gruppa. Prosjektlederen for *Våre barn* i Asker sier dette om familiehjemsmodellen:

¹ Beskrivelser av prosjektet *Våre nye barn* er hentet fra SOS-barnebyers hefte om familiehjem som bo- og omsorgsløsning for enslige mindreårige flyktninger.

Vi har hatt mange tiltak i Asker. Tidligere har hovedtyngden ligget på bofellesskapene. De har sine fordeler og ulemper. Bofellesskapene er et hjem for noen, og et arbeidssted for andre. Selv om disse to fenomenene kan leve side om side, oppleves det noen ganger som en motsigelse. Målet for den nye modellen er å skape et hjem sammen. (Hassan Ali, prosjektleder i Asker kommune)

Familiehjemsmodellen handler, som Hassan Ali sier, om å skape et hjem. Enslige mindreårige er en sammensatt gruppe med ulike behov, men de har til felles at de mangler nære omsorgspersoner i Norge. Hvordan dette omsorgsbehovet best skal ivaretas, er avhengig av mange ulike forhold – både behovene til det enkelte barnet og det tilbudet kommunen er i stand til å gi. Løsningen blir ofte at «man tar det man har», og i flertallet av kommunene blir det gjerne tilbud om å bo i et bofellesskap. Det kan passe godt for mange, men særlig for de yngste barna har det vært et behov for å utvikle tiltak som ligner mer på et hjem. Det samme gjelder søsken som kommer sammen. For dem vil det være unaturlig å skille lag når de bosettes i en kommune. Samtidig kan det være vanskelig å få til praktiske løsninger der søsken kan bo sammen som familie. Her kan familiehjemsmodellen være ett av svarene på disse behovene.

Men før vi går inn i selve evalueringen av familiehjemmene, kan vi stoppe opp litt og se hvilke bo- og omsorgsløsninger som brukes rundt om i de ulike kommunene som bosetter enslige mindreårige flyktninger. Hva fins fra før, og hva er det familiehjemmene skal supplere eller utfordre?

BO- OG OMSORGSLØSNINGER I KOMMUNENE

Kommunene velger selv hvordan de vil organisere og løse oppgavene som følger av å ta imot og bosette enslige mindreårige². Dette bidrar til at det er store variasjoner mellom kommunene når det gjelder både tilgjengelige tiltak og kvaliteten på bosetting- og oppfølgingsarbeidet. Kvaliteten på kommuners bo- og omsorgstilbud for enslige mindreårige avhenger av tilgjengelig tiltaksvifte, kommunens tjenestetilbud innen skole, helse og fritid, og tilbudet i ansvarlig kommunal etat. Overføring av ansvar fra UDI til barnevernet for enslige mindreårige under 15 år i asylsøkerfasen kan også tenkes å ha påvirket kommunenes tilnærming til feltet. I arbeidet innenfor ulike enheter vil ansatte gjerne legge ulike perspektiver til grunn. Og ulike systemer kan ha ulikt fokus. I barnevernet vil eksempelvis betraktninger knyttet til barns behov for omsorg, trygghet og beskyttelse tillegges stor vekt. Dette kan vi betegne som *barnevernfaglige perspektiver*. I flyktningtjenesten vil gjerne de flyktningrelaterte faktorene som flukthistorie, traumbakgrunn, psykososial situasjon være sentrale i deres arbeid med bosetting av flyktninger. Dette kan betegnes som *flyktningfaglige perspektiver*.

FLYKTNINGFAGLIGE OG BARNEVERNFAGLIGE PERSPEKTIVER

Bosetting av enslige mindreårige aktualiserer både et flyktningfaglig og et barnevernfaglig perspektiv. På den ene siden kan det argumenteres for at enslige mindreårige per definisjon er barnevernets ansvar, hvor gruppens behov tilsier bruk av barnefaglig og barnevernfaglig kompetanse. Samtidig kan det argumenteres for at enslige mindreåriges flyktningbakgrunn tilsier et behov for flyktningfaglig kompetanse. Nettopp denne koblingen mellom et flyktningfaglig perspektiv og barnevernets rolle er et mye diskutert tema – både i forskningen og i praksisfeltet (Lauritsen og Berg, 2002; Eide og Broch, 2010; Svendsen, Thors-haug og Berg, 2010; Lidén mfl., 2013; Paulsen, Thors-haug og Berg, 2014; Berg og Tronstad, 2015, Garvik, Paulsen og Berg 2016). I mange kommuner jobbes det på tvers av sektorgrenser for å sikre at enslige mindreårige gis den omsorgen de har behov for ut fra sin situasjon. Likevel påpekes et behov for tettere samarbeid mellom både kommunale og statlige instanser for å sikre et flyktningfaglig og barnevernfaglig perspektiv. Hjelpeapparatet spiller altså en sentral rolle i ungdom-

² Denne gjennomgangen bygger på NTNU Samfunnsforsknings rapporter om arbeidet med enslige mindreårige i perioden 2010-2017. Publikasjonene kan lastes ned fra <https://samforsk.no/publikasjoner/>

menes hverdag. Den norske debatten har i flere år fokusert mye på barnevernets ansvar overfor enslige mindreårige asylsøkere, men i mindre grad på bosatte enslige mindreårige og deres rettigheter til omsorg og oppfølging fra barnevernet (Aadnanes og Pastoor, 2013) og hvordan barnevernet utformer sine tjenester til denne gruppa (Paulsen mfl., 2014). I likhet med andre enslige barn har enslige mindreårige behov for et omsorgstilbud som i størst mulig grad kompenserer for den omsorgen de ikke kan få fra egne foreldre. I begrepet omsorg ligger to hovedbetydninger. Den ene betydningen er å sørge for, dra omsorg for noen, og er synonymt med ettersyn, pass, pleie, stell og tilsyn. Den andre betydningen har en mer utpreget følelsesmessig dimensjon og handler om å nære omsorg for noen, som er synonymt med interesse og omtanke (NOU 2011:10). Det er vanlig å omtale dette som «formell» og «uformell» omsorg. Når det gjelder enslige mindreårige, handler det om begge deler.

Bo- og omsorgstilbud blir ut fra dette helt sentralt. Det skal danne rammen for stabilitet og kontinuitet og skal gi enslige mindreårige mulighet til selvstendighet innenfor trygge rammer. Tilgjengelige botilbud kan være fosterhjem, slektsplassering, hybelleilighet med eller uten organisert oppfølging, husvertiltak, bofellesskap, barnevernsinstitusjon eller private botilbud. Tiltakene omfatter både kollektive og individuelle løsninger. Valg av tilbud skal baseres på vurderinger av behov for hjelpetiltak og oppfølging, og skal ses opp mot blant annet alder, selvstendighet og tidligere opplevelser. Tiltakene har svært ulike kostnadsrammer

avhengig av utgifter til bolig, lønn, økonomisk hjelp og andre hjelpetiltak, eksempelvis leksehjelp, fritidsaktiviteter, støttekontakt, hjelpeverge og besøkshjem. Mens det billigste botiltaket er slektsplassering uten godkjenning som fosterhjem, vil bofellesskap godkjent som fosterhjem, bofellesskap med bruk av turnus og kommunale barneverninstitusjoner utgjøre de dyreste tiltakene (Econ, 2007).

Bo- og omsorgstilbudet til enslige mindreårige har endret seg betydelig de siste tiårene (Berg, 2012), fra fokus på slektsplasseringer på 1980 og 1990-tallet, til større bruk av bofellesskap og bolig med oppfølging. Tilgjengelig statistikk viser at antallet med tiltaket *bolig med oppfølging* har økt markant fra 2007 til 2011, og at det benyttes mye helt fra 13 år til 20 år. Tiltaket egen bolig/hybel har blitt redusert og tilbys i stor grad til enslige mindreårige på 18 år eller eldre (Haugen og Dyrhaug, 2014). Utviklingen viser en økt bruk av bofellesskap med bemanning.

Tidligere forskning viser at valg av bo- og omsorgstiltak kan ha store konsekvenser for enslige mindreåriges utvikling etter bosetting. En rekke studier viser betydningen av tett oppfølging fra fagpersoner og kontinuerlig tilgang på voksne, samtidig som ungdommene gis rom for selvstendighet (Lauritsen mfl., 2002; Svendsen mfl., 2010; Bruce, 2012). Organiseringen av tiltaket bolig med oppfølging varierer imidlertid mye. Det eksisterer få retningslinjer som regulerer driften og innholdet i bofellesskap, noe som fører til store kommunale variasjoner i tilbudet enslige

mindreårige får ved bosetting (Thorshaug mfl., 2013). Hvilket plasseringsalternativ som velges, og følgelig hvilken oppfølging de enslige mindreårige får, har stor betydning for enslige mindreåriges utvikling, blant annet når det gjelder skolegang og utdanning (Brender-Lindqvist, 2004; Wade mfl. 2005). Det blir samtidig understreket at det er behov for mer kunnskap om hvordan bo- og omsorgstiltakene oppleves av de enslige mindreårige (Wade mfl., 2005; Bruce, 2012).

UTFORDRINGER OG MULIGHETER PÅ ULIKE NIVÅ

Gjennomgangen av tidligere forskning viser at det er utfordringer på ulike nivåer. For det første gjelder dette utfordringer på *individnivå*, som tar utgangspunkt i den enkelte enslige mindreåriges historie og livssituasjon. Ifølge EUs mottaksdirektiv representerer enslige mindreårige flyktninger en sårbar gruppe, både fordi de er barn/unge og fordi de mangler nære foresatte i sitt nye hjemland. Mange bærer på en historie som forsterker denne sårbarheten. De har opplevd krig, forfølgelse og flukt – mange ganger med livet som innsats, og de befinner seg i et nytt land der alt fra språk, kultur, klima og samfunnsforhold er ukjent. På toppen av dette kommer usikkerheten knyttet til asylsøknaden. Det skaper bekymringer både for dagen i dag og for framtiden. For de fleste avtar bekymringene når asylsøknaden har fått et positivt svar og de kan ta fatt på sitt nye liv i Norge. Andre opplever at bekymringer og vonde minner har «satt seg fast» i kroppen.

De individuelle belastningene for enslige mindreårige er beskrevet av mange. I rapporten om levekår for barn i asylsøkerfasen (Berg og Tronstad, 2015) dokumenteres det et høyt nivå av emosjonelle belastninger for denne gruppa. Tallene ligger langt over det man finner i barnebefolkningen for øvrig. Dette er forhold som det må tas hensyn til både i tilretteleggingen av bo- og omsorgstilbud for denne gruppa og når det gjelder andre tiltak som har betydning for den totale omsorgssituasjonen. Det handler om både helsetilbud, skolegang, venner og sosialt nettverk mv. Et viktig stikkord her er helhetlig oppfølging.

Dette bringer oss over på det andre nivået av utfordringer – utfordringer på *kommunenivå*. Kommuner som skal bosette enslige mindreårige har ansvar for å etablere et helhetlig tilbud til denne gruppa. Innholdet i disse tjenestene må tilpasses den enkeltes behov og være i samsvar med lov- og regelverket. Enslige mindreårige har rett til skolegang etter opplæringsloven, men ut over dette er det lite som er direkte lovhjemlet. Kommunene har med andre ord et handlingsrom, noe også forskningen på feltet viser at de bruker. Boløsningene er forskjellige, skoletilbudet varierer, omsorgsnivå og helsetilbud viser også variasjon. En del av variasjonen kan forklares med individuelle forskjeller (f.eks. alder) hos den enkelte enslige mindreårige. Andre forskjeller kan skyldes ulik forståelse av hva oppgaven består i eller ulikt faglig ståsted. Når det gjelder organisering og lovmessig forankring, lar de fleste kommuner barnevernloven være utgangspunkt for tjenestene til de enslige mindreårige. Andre

hjemler tiltakene i sosialtjenesteloven. For noen oppleves et slikt handlingsrom som positivt, mens andre etterlyser klarere retningslinjer.

Da er vi over på det tredje nivået – de *samfunnsmessige* utfordringene. Disse er også beskrevet i både forskning og offentlige utredninger og handler om alt fra politikk og juss til organisering og økonomi. Konkret handler dette om rammebetingelsene for arbeidet og hvordan disse påvirker handlingsrommet for den enkelte kommune, blant annet hvordan endringer i økonomi og lovverk påvirker arbeidet. Et eksempel på endringer er den svært omdiskuterte lovendringen som gjøre at flere enslige mindreårige mister retten til permanent opphold etter fylte 18 år. Dette får selvsagt store konsekvenser for den enkelte enslige mindreårige, men det vil også virke inn på kommunenes muligheter til langsiktig planlegging for gruppa. Et annet eksempel er endringer i de økonomiske støtteordningene for bosetting av enslige mindreårige – fra et refusjonsbasert system til såkalt «stykkprisfinansiering». Vi ser med andre ord at utfordringer på individ- og kommunenivå påvirkes av de samfunnsmessige betingelsene.

Enslige mindreårige flyktninger defineres som en risikogruppe fordi de er barn som flykter fra krig, traumer og vanskelige leveforhold. De mangler foreldrenes omsorg, veiledning og beskyttelse og er samtidig i et land med fremmed språk, kultur og tradisjoner. Mange av de enslige mindreårige er preget av traumatiske opplevelser som tap, savn, sorg, forfølgelse, nød og overgrep. Videre understrekes deres mangelfulle sosi-

ale relasjoner og fraværet av et familiært system i en avgjørende utviklingsperiode. De enslige mindreårige flyktningene mangler altså både nettverk og de familiære relasjonene representerer dermed en gruppe barn med særskilte hjelpe- og omsorgsbehov (Garvik, Paulsen og Berg 2016, Valenta og Berg, 2010, Berg og Tronstad 2015, Paulsen, Michelsen og Brochmann 2015).

FAMILIEHJEMSMODELLEN FOR ENSLIGE MINDREÅRIGE FLYKTNINGER

Opprettelsen av familiehjem representerer et supplement til bo- og omsorgstiltak som allerede benyttes overfor målgruppa. Prosjektet «Våre nye barn» skal gjøre det enklere for kommunene å ta imot og gi god omsorg til enslige mindreårige. Målsettingen med prosjektet er å utvikle løsninger når det gjelder bosetting og integrering av denne gruppa flyktninger. Sentralt i prosjektet er utvikling av *familiehjem* med fokus på *tilhørighet*.

Familiehjem er en ny måte å bosette barn som flykter alene til Norge. Modellen er basert på SOS-familiehjem som finnes i mange land i Europa og resten av verden. Kommunen stiller egnet bolig til rådighet, og to til fem barn og fosterforeldre lever sammen som i en familie. Fosterforeldrene har tilgang på faglig støtte, administrasjonshjelp og avlastning. Det legges stor vekt på kvalitet og stabilitet i omsorgen. Dersom fosterforeldrene av en eller annen grunn må slutte, er det de som må flytte - ikke barna. Dermed beholder

barna sitt eksisterende hjem, venner og skole.

En sentral målsetting med familiehjemmene er å skape et stabilt hjem for særlig de yngste av de enslige mindreårige og for ungdommer som har behov for særlig oppfølging og stabilitet. I tillegg har det vært en viktig oppgave å skape et tilbud som gjør at søsken kan bo sammen. I evalueringen har det vært viktig å fokusere på i hvilken grad og på hvilken måte hvordan familiehjemmene greier å oppfylle målsettingen om god og familiebasert omsorg, med vekt på både stabilitet og kontinuitet.

Forskningen på feltet understreker betydningen av at tiltakene til enslige mindreårige sikrer tilstrekkelig voksenkontakt og bidrar til integrering (Oppedal, Seglem og Jensen 2009, Svendsen, Thorshaug og Berg 2010, Berg og Tronstad 2015, Garvik, Paulsen og Berg 2016). Prosjektet vektlegger konkrete aktiviteter for å sikre at barna tar kontakt med andre unge, mentorordninger unge imellom, vennefamilier og aktiviteter for å gi ungdommene arbeidspraksis og utdanning. På den måten kan «Våre barn» kan være en pådriver for å engasjere lokalsamfunnene rundt barna når de har flyttet til en kommune. Fra andre prosjekter vet vi at det å få barna ut i aktiviteter er et svært viktig ledd i integreringsprosessen (Haugen, Elvegård og Berg 2015). Et viktig fokus i evalueringen har derfor vært å studere betydningen av tilhørighet og å undersøke familiehjemmenes betydning når det gjelder den sosiale integreringen.

EVALUERINGSFOKUS OG METODISK TILNÆRMING

Prosjektet «Våre barn» ønsker å utvikle en modell som har overføringsverdi til andre kommuner og som benyttes innenfor eksisterende refusjonsordninger/økonomiske støtteordninger til kommunene. Det samarbeides tett med Husbanken og det har vært avholdt informasjonsmøter og dialogmøter med flere kommuner. For å lette implementeringen i andre kommuner ønsker vi i evalueringen å løfte fram eksempler på *god praksis*. Poenget med dette perspektivet er at man i stedet for å fokusere på barrierer og utfordringer løfter frem praksiser og rutiner som fungerer godt både for de enslige mindreårige og for fosterforeldre. Ved å identifisere god praksis kan man bedre beskrive prosesser, rutiner og hverdagshendelser som er illustrerende for hva som fungerer godt og slik har overføringsverdi til andre kommuner som ønsker å arbeide med tilsvarende bosettingsarbeid.

Evalueringen bygger på informasjon og erfaringsinnhenting fra en rekke ulike kilder. Våre hovedinformanter har vært de enslige mindreårige selv og de som er tetttest på i det daglige arbeidet: fosterforeldre, miljøarbeidere og barneverntjenesten og andre støttepersoner i de aktuelle kommunene. De fleste intervjuene er gjennomført i Asker kommune, siden de startet først og har flere familiehjem. I tillegg har vi intervjuet de ansvarlige for familiehjemmene i Skien og Nesodden, og vi har hatt mange samtaler med ansatte i SOS-barnebyer – både individuelt, i form av møter og gruppesamtaler. Vi hadde opprinnelig lagt opp til å

gjennomføre workshops der alle involverte parter deltok. Disse planene la vi imidlertid bort etter samtaler med de som er tettest på arbeidet lokalt. De ønsket mer ro både i og rundt familiehjemmene. Vi ser helt klart at for mye oppmerksomhet fra forskere kan bryte med det Hassan Ali omtaler som *å skape et hjem sammen*. Dette har vi både respekt og forståelse for. Vi valgte derfor å bruke mer tid på erfaringsinnhenting via de som har tett kontakt med de enslige mindreårige. Gjennom dette mener vi å ha fått god innsikt – innsikt som i stor grad bekrefter det de enslige mindreårige selv formidler

Barn og fosterforeldre har som sagt vært våre mest sentrale kilder i evalueringen. Gjennom dybdeintervjuer har vi fått mulighet til å stille de spørsmålene vi mener er relevante for å belyse problemstillingene i prosjektet. Samtidig har det gitt rom for at informantene får dele egne erfaringer og meninger, tanker og refleksjoner. Denne typen intervjuer krever godt forarbeid, men gir også rom for at de vi intervjuer får komme fram med tema de selv er opptatt av. Dette gjelder både barn og voksne, men er særlig viktig i samtaler med de dette primært handler om: de enslige mindreårige selv.

Å se ting ut fra et «barneperspektiv» gir andre refleksjoner enn om man ser det ut fra et «voksenperspektiv». Når det gjelder den praktiske gjennomføringen av intervjuer med barn og unge, er det viktig å ta hensyn til den enkeltes alder, situasjon, ønsker og behov. For noen barn vil det føles som en trygghet at fosterforeldre er til stede når vi snakker med dem. I andre familier kan vi snakke med de ulike familiemedlemmene hver for seg. Alle intervjuer

med barn er basert på samtykke – både fra barnet selv, fra fosterforeldre og fra verge.

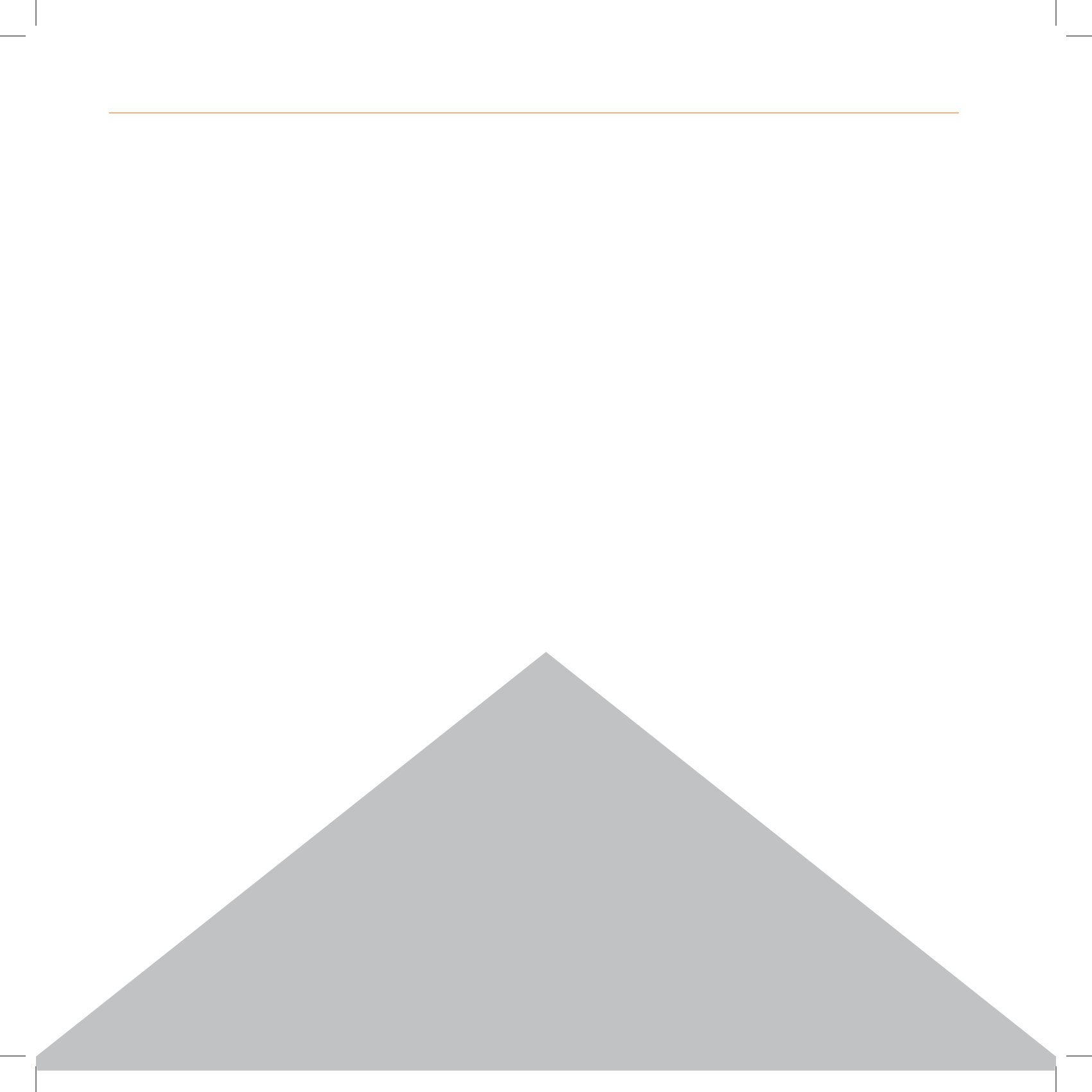
På samme måte som barn og voksen kan se verden ut fra ulike perspektiver, kan det gjøres ulike vurderinger avhengig av om de gjøres fra *innsiden* eller fra *utsiden*. Innsiden vil i dette tilfellet være familiehjemmet, mens utsiden er representert ved systemene rundt familiehjemmet: barneverntjenesten i kommunen, SOS-barnebyer eller sentrale myndigheter. Dette er bakgrunnen for at vi har snakket med personer som innehar ulike roller og som tar med seg ulike erfaringer inn i arbeidet. Det har sannsynligvis også betydning hvem som har gjennomført intervjuer og samtaler. Den ene av oss har lang erfaring fra kommunalt flyktningarbeid – både fra forskning og praksis – med enslige mindreårige som et særlig fokusområde. Den andre har lang erfaring som barne- og familieforsker, med et særlig blikk for relasjoner mellom foreldre og barn. I samtalene som er gjennomført ha vi sett mye av det samme, men vi har nærmet oss dette temaet fra forskjellige posisjoner og med litt ulike blikk. Vi har utfyllt hverandre, noe vi tror og håper kommer fram i våre vurderinger.

DATAMATERIALET

Evalueringen bygger som sagt i første rekke på erfaringene fra Asker kommune. Her ble det første familiehjemmet etablert våren 2016, med oppstart av fire nye familiehjem de påfølgende månedene. I tillegg har vi intervjuet nøkkelpersoner i Skien og Nesodden, hvor det er etablert ett familiehjem i hver kommune. Det samlede datamaterialet består av intervjuer med fosterforeldre og barn i tre familiehjem. I tillegg har vi intervjuet 16 ansatte og andre støttepersoner fordelt på de tre kommunene. De ansatte har ulike roller: miljøarbeidere, familieveiledere, helsesøstre, avlastere, koordinatore og verger. De fleste er tilknyttet barneverntjenesten og har et særlig ansvar for veiledning og oppfølging av det enkelte familiehjemmet. Vi har også intervjuet nøkkelpersoner i SOS-barnebyer som har vært sentrale i utviklingen av familiehjemsmodellen, og vi har deltatt i møter og på nettverkssamlinger for å drøfte erfaringer med den nye modellen.

Da arbeidet med evalueringen var i startfasen, var det planer om å etablere familiehjem i flere kommuner, blant annet i Trondheim. Vi ønsket å inkludere Trondheim i evalueringen siden vi fra før har god kjennskap til arbeidet som gjøres i denne kommunen og dermed kunne studere etableringen av familiehjem i lys av andre bo- og omsorgsløsninger for målgruppa. Trondheim kommune har inngått en intensjonsavtale med SOS-barnebyer om etablering av familiehjem, men siden bosettingstallene de siste to årene har gått kraftig ned over hele landet, er planene foreløpig lagt på is. Dette er også tilfelle i andre kommuner. Stemningen for å etablere familiehjem er positiv i en rekke kommuner, men med lave

bosettingstall er det nedlegging og ikke oppbygging som står på dagsorden. Flere av kommunene sier likevel at familiehjemsmodellen er interessant – både fordi den skaper nærhet og er lett å tilpasse både små og store kommuner og fordi den med det nye tilskuddssystemet oppleves som økonomisk fordelaktig.

FAMILIEHJEMSMODELLEN – ERFARINGER FRA KOMMUNENE

De tre kommunene som til nå har etablert familiehjem for enslige mindreårige flyktninger har organisert arbeidet ganske likt. Arbeidet er forankret i barneverntjenesten, og hvert familiehjem består av fostermor og/eller fosterfar og 2-5 barn som til sammen utgjør en familie. I de fleste av familiehjemmene er det søsken. Det har vært noen utskiftninger av «familiemedlemmer» i de ulike familiehjemmene, men på evalueringstidspunktet var sammensettingen i de ulike familiehjemmene som følger:

Familiehjem 1: Fem søsken, eldste søster er fostermor

Familiehjem 2: Fire søsken, storebror er fosterfar

Familiehjem 3: Tre fosterbarn, enslig fosterfar (ikke i slekt)

Familiehjem 4: Tre fosterbarn, enslig fosterfar (ikke i slekt)

Familiehjem 5: Tre fosterbarn, enslig fosterfar (ikke i slekt)

Familiehjem 6: Fire søsken, fosterfar med egen familie (ikke i slekt)

Familiehjem 7: Tre søsken, fostermor med egen familie (ikke i slekt)

Barna er i alderen 7-28 år. Det store aldersspennet finner vi i familiehjem der barna er søsken og der et eldre søsken selv har rollen som fosterfar eller fostermor. På evalueringstidspunktet var det ingen par som delte på foreldrefunksjonen. Fra kommunenes side ble det imidlertid understreket at de gjerne så at familiehjemmene hadde både fostermor og fosterfar. Når dette skrives, har det første familiehjemmet fått et fosterforeldrepar. I de søskenbaserte familiehjemmene har fostermor eller -far med samme språklige bakgrunn som barna. I de andre familiehjemmene snakkes det ulike språk. Selv om ungdommene etter hvert snakker ganske bra norsk, er de i en del typer samtaler avhengig av å bruke tolk. Dette kan være enten frammøtetolk eller telefontolk.

I to av familiehjemmene er eldre søsken fosterforeldre. Opprinnelig var det kun ett av familiehjemmene som hadde søsken i denne rollen, men i et av hjemmene var det nettopp gjort endringer slik at en eldre søster hadde tatt over rollen som fostermor. Der det

fins eldre søsken har disse ofte sett det som naturlig (og nesten selvsagt) at de skulle inneha en foreldre-rolle. Mange har fungert som mor eller far både før og under flukten og opplevde det som vanskelig å måtte gi fra seg «foreldreansvaret» da de kom til Norge. Et eksempel er fire søsken som hadde klart seg selv i flere år. Den eldste, som da var blitt over 18 år, syntes det var veldig rart at han ikke kunne fortsette i rollen som en slags far.

Han stilte mange spørsmål og syntes i starten at dette både var rart og vanskelig. Etter hvert slapp han mer og mer taket og opplevde at dette også var en befrielse. (Ansatt i barnevernstjenesten)

Den samme erfaringen har de også i andre familiehjem. Etter en stund opplever mange av de eldste søsknene at det er en lettelse å kunne dele ansvaret med en annen voksen. Dette forutsetter imidlertid både, tålmodighet og smidighet fra begge parter. Den som har fungert som en far eller mor for yngre søsken må greie å slippe taket, men hvordan en slik prosess utvikler seg handler i stor grad om hvordan fosterforeldre og eldre søsken greier å bygge en god relasjon bygd på anerkjennelse. Magne Raundalen og Willy-Tore Mørch, som har utarbeidet et eget veiledningshefte for fosterforeldre til enslige mindreårige, understreker betydningen av relasjonsbygging. Willy-Tore Mørch sier det på denne måten:

I et familiehjem bygges positive relasjoner mellom ungdommen og fosterforeldrene, som er en forutsetning for vellykkede løsninger på dagligdagse utfordringer. Kontinuiteten og de nære relasjonene i et familiehjem utløser ressurser som gir håp om en framtid i Norge.

Å bygge en god relasjon er noe som skjer over tid. Det krever innsats fra begge parter, og i mange tilfeller vil det også være behov for hjelp utenfra. Dette er noe av det familieveilederne kan bidra med – både i kraft av egen faglige bakgrunn, men også ved å være en utenfra-person som kan se samspill mellom familiemedlemmer på nye måter. Igjen er det viktig å understreke tidsfaktorens betydning. Samtidig må man være åpen for ulike løsninger. Det er familiehjem som fungerer godt med et eldre søsken som fostermor eller fosterfar, og det er familiehjem der roller endres etter hvert som barna blir eldre. Her må løsningene tilpasses behovene.

REKRUTTERING AV FOSTERFORELDRE

Fortellingene om hvordan de enkelte familiehjemmene har blitt til og etter hvert har utviklet seg, varierer. De ansatte understreker at de *prøver å tilpasse tiltaket til ungdommene*. Følgende historie kan illustrere hvordan en av kommunene vurderte hva som ville være gode løsninger i etableringen av et konkret familiehjem. Kommunen fikk en henvendelse fra IMDi om å bosette en søskengruppe. Barna var da mellom 14

og 23 år gamle. Barna ville gjerne bo sammen, noe kommunen ønsket å tilrettelegge for. Representanter for barneverntjenesten i kommunen besøkte mottaket der barna bodde og intervjuet dem. Konklusjonen ble da at de ville etablere et tilbud for barna sammen – et familiehjem. En av de ansatte sier det slik: *De ønsket å bo sammen – vi tok utfordringen!* Den eldste jenta tok mye ansvar og hadde over lang tid vært som en mor for sine yngre søsken. Særlig tett var relasjonen mellom henne og den yngste jenta. Vurderingen fra kommunen var likevel at hun skulle slippe å være mor. *Hun har også sin egen situasjon å ta vare på. De bestemte derfor at de ville ansette en fostermor eller fosterfar.* Beslutningen ble å ansette en fosterfar siden morsrollen i stor grad allerede ble ivaretatt av den eldste jenta i familien:

Vi vurderte det som riktig å ansette en mann med samme nasjonalitet – en som kunne fungere som mannsfigur og rollemodell. Vi lyste ut en stilling, men endte med å bruke nettverket for å finne en egnet person. Så valgte vi å bruke store-søster som avlaster. Det har fungert veldig bra.
(Familieveileder)

Flere kommuner sier at nettverket har vært deres viktigste rekrutteringskilde for fosterforeldre. Innad i miljøene er det alltid noen som kjenner noen som kanskje kan være aktuell – eller som kjenner noen som igjen kjenner til noen andre. De etniske miljøene har god oversikt, og oversikten gjelder ikke bare aktuelle personer i egen kommune. I og med at familie-

hjemsmodellen innebærer at det er kommunen som stiller hus til disposisjon, kan fosterforeldre komme fra andre kommuner – i prinsippet også fra helt andre landsdeler. Det gjør rekrutteringsgrunnlaget større. Erfaringen er imidlertid uansett at vanlige stillingsutlysninger eller fosterhjemsannonser ikke når denne gruppa. Mange tenker nok at dette ikke er noe for dem, mens andre stoppes av at de ikke tror de oppfyller kravene til å bli fosterforeldre.

Den ordinære fosterhjemsordningen er basert på at barnet flytter inn til fosterfamilien – i deres hjem. Hvis du skal være fosterforeldre til flere søsken er det veldig få som oppfyller kravene til for eksempel antall soverom i huset. Med familiehjemsmodellen er dette en utfordring kommunen må løse – ikke fosterforeldrene. Dette gjør at flere er aktuelle til å påta seg oppgaven. Det er likevel en utfordring å finne gode løsninger. De som påtar seg oppgaven må flytte ut av eget hjem for en periode, og for de med egne familier er det ofte et «puslespill» å få dette til å gå opp. Til tross for dette har det altså løst seg i de aller fleste kommunene – i et samarbeid mellom ulike kommunale instanser og flyktningnettverkene. Det samme gjelder boligspørsmålet. Selv om det i en del kommuner har vært vanskelig å få alt på plass til barna kommer, har også dette løst seg etter hvert.

FAMILIEHJEM VERSUS BOFELLESSKAP

Mange av dem vi har snakket med har vært opptatt av å sammenligne bofellesskap og familiehjem. Dette er kanskje ikke så rart all den tid bofellesskap er den mest brukte bo- og omsorgsløsningen for enslige mindreårige rundt om i kommunene. Alle de tre kommunene som nå har etablert familiehjem har selv erfaringer med bofellesskap. Deres vurderinger bygger derfor på egne erfaringer, noe som gjøre sammenligningene troverdige. Samtidig er det viktig å understreke at bofellesskap ikke er entydig definert. De kan variere både når det gjelder størrelse, beliggenhet, organisering, voksentetthet og faglig innretting. Noen bofellesskap er på størrelse med et familiehjem. Andre kan ha opptil 20 ungdommer boende under samme tak. Felles for de fleste bofellesskapene er imidlertid at de er basert på heldøgns tjenester og at de ansatte går turnus. De har derfor helt klart et institusjonspreg – uavhengig av antall barn som bor sammen.

Bildet som tegnes ute i kommunene er at familiehjemsmodellen har gitt dette arbeidet «en ny giv». Mange har savnet bo- og omsorgsløsninger som gjør at søsken kan bo sammen – selv om noen er barn og andre rent aldersmessig er voksne. Bofellesskap for enslige mindreårige er per definisjon ikke et sted der eldre søsken kan bo. Det er heller ikke vanlig å ha bofellesskap der yngre og eldre barn bor sammen. Løsningen har i mange tilfeller blitt at søskengrupper splittes. I noen tilfeller kan det være faglige grunner til en delt løsning, men i de fleste tilfeller vil en oppsplit-

ting av en søskengruppe oppleves som både unaturlig og vanskelig. Ofte har søsken blitt tett knyttet sammen gjennom en felles kamp for å overleve krig, forfølgelse og flukt. I slike situasjoner blir gjerne søskenrelasjonene ekstra viktige. De representerer kontinuitet, og de representerer trygghet. Det betyr ikke at eldre søsken nødvendigvis skal fortsette i en foreldrerolle, men de skal få lov til å være tilstedeværende søsken – hvis ikke forholdene tilsier at andre løsninger er bedre. Her må barnets beste være det styrende – ikke organisatoriske begrensninger. Dette er noe som framheves av både ansatte, fosterforeldre og barn. Her er familiehjemsmodellen unik. Den gir anledning til å ivareta og videreføre søskenrelasjoner og familiebånd, samtidig som den er mindre sårbar enn de tidligere slektsplasingene der familiene i større grad ble overlatt til seg selv.

Flere av de ansatte vi har snakket med trekker linjer tilbake i tid når de skal vurdere familiehjem som bofom for enslige mindreårige. Mange sammenligner som sagt ordningen med bofellesskapene og er veldig klare på at familiehjemmene har mer fokus på omsorg, at de skaper større nærhet og at de er mer fleksible enn bofellesskapene. Sitatene under kan stå som en illustrasjon på dette:

Familiehjemmene har ikke det institusjonspreget som bofellesskapene gjerne får – med turnusordninger og ansatte som kom og gikk. (Ansatt)

De er så godt å ha bare ett menneske å forholde seg til. (Ungdom)

Det å jobbe som fosterforeldre er i sterkere grad basert på et etisk oppdrag – kontra det å jobbe turnus og gå på jobb. Her kommer man inn i hjem hvor mye av fokuset er på å gi ungdommene «hjem-følelsen». (Ansatt)

Den generelle erfaringen med bofelleskap er at de flytter og inn og bor der og så begynner de å pushe grensene for hvor lenge de kan være ute, hvilke voksne de ønsker å forholde seg til osv. Det resulterer i at man i et bofelleskap kan ha ungdommer som etter hvert begynner å «bruse litt med fjærene» eller «rasle litt med lenkene» og den biten har vi enda ikke sett i familiehjem. Dette skjer ofte etter 4-5 måneder, men vi har ikke sett dette i familiehjemmene. (Ansatt)

Grunnen til at det er slik, at man ikke får slike reaksjoner i familiehjem, tror jeg handler om det relasjonelle – det at man har en person man bor sammen med hele tiden og som man

må forholde seg til. Jeg har ventet på at noe skulle skje, men det har gått overraskende bra. (Ansatt)

De ansatte forteller at det selvfølgelig har vært situasjoner som har vært problematiske i familiehjemmene også, men som de sier: *Vi har ikke sett den utageringsbiten som vi ofte ser i bofelleskap – ingenting av dette har skjedd i familiehjemmene!*

Flere av de ansatte legger vekt på at det er stor forskjell på det at 7-8 personer går turnus, mot at en person har alt ansvar:

Man slipper overlappingsbiten for nå er alt inni hodet på én person. Samtidig er det mye som skal følges opp med skole, verger, aktiviteter, det er en person som har full kontroll – slik blir biten enklere. Når én person har ansvar, slipper man dette med «jammen hun sa det og han sa det» slik man ofte har i bofelleskap. Dette slipper vi i familiehjem.

Det virker som at ungdommene føler seg mye mer sett og forstått i familiehjemmene:

Det tar lang tid å bli kjent og lang tid å skjønne dem, men når man tilbringer 24/7 sammen så blir man kjent på en helt annen måte enn når man jobber turnus i et bofellesskap. Jeg tror også det åpner opp på en helt annen måte for de yngste. De føler seg

sett i et familiehjem. Derfor er familiehjemsmodellen ekstra god for de yngste enslige mindreårige.

Flere av ungdommene legger vekt på at nærheten til fosterforeldrene gjør noe med håndteringen av dagligdagse situasjoner:

Det går an å ha en dårlig dag. Når noen for eksempel har sovet dårlig, går det an å ha en dårlig dag uten at noe blir tvunget gjennom. I bofelleskapet skal man for eksempel lage middag hver tirsdag. I familiehjemmet blir det opp til fosterforelder å vurdere situasjonen. Hvis en ungdom ikke har laget middag en dag, så vet fosterforelderen at han har sovet dårlig og har mye å stå i nå. I et familiehjem er det en større fleksibilitet – man kan ta hensyn til ungdommenes dagsform og «hva de står i». Det kan man ikke i samme grad i et bofelleskap.

Både barn, foreldre og ansatte tegner et bilde av familiehjemmene som stemmer godt med det SOS-barnebyer formidler i sin presentasjon av modellen:

Familiehjemsmodellen er en bo- og omsorgsløsning for barn som flykter alene til Norge og som skal bosettes i en kommune. Modellen skal gi familiebasert omsorg med trygge, stabile omsorgspersoner, og det legges stor vekt på kvalitet og langsiktighet i omsorgen³.

Det understrekes at modellen er særlig egnet for de yngste av barna, men også for eldre ungdommer som trenger tettere oppfølging. I tillegg er modellen, som vi allerede har understreket, godt egnet for søsken som har flyktet sammen. Familiehjemmene har likhetstrekk med andre omsorgsmodeller, men også en del trekk som gjør modellen unik. Vi har allerede vært inne på at modellen har likhetstrekk med det som gjerne omtales som slektsplasseringer. Forskjellen er at godkjenningsprosessen for å bli fosterforeldre er mer formalisert og at barnevernet og støtteapparatet for øvrig har tettere oppfølging. Normalt vil de også være en annen type (og vesentlig lavere) godtgjøring der barn er plassert hos slekt. Kravene til fosterforeldrene er også mer formalisert i et familiehjem, samtidig som de både får opplæring på forhånd og veiledning underveis. De lønnes som statlige fosterhjem, så selve modellen bygger helt klart på en fosterhjemsmodell. Det er også likhetstrekk mellom forsterkede fosterhjem og familiehjem. Forskjellen er at familiehjemmet er barnets hjem – ikke fosterforeldrenes. Dersom fosterforeldrene slutter i jobben, beholder barna både hjem, skole og nettverk. Dette bidrar til en helt annen stabilitet i oppveksten.

³ Fra heftet *Våre nye barn. Familiehjem som bo- og omsorgsløsning for enslige mindreårige flyktninger, SOS-barnebyer 2017*

STØTTEAPPARATETS BETYDNING

Som vi skrev innledningsvis er familiehjemsmodellen både en nyskaping og en videreutvikling av modeller som har fungert godt i andre sammenhenger. En av de ansatte med lang erfaring fra arbeid med enslige mindreårige sa det på denne måten:

Det er både økonomiske og faglige begrunnelser for at vi ønsket å se på nye alternative bo- og omsorgsløsninger. Vi har tidligere hatt bare bofellesskap og vertsfamilier. Vi ønsket å etablere familiehjem som et tredje alternativ. Det ligner på ordninger vi hadde tidligere, men da var det ingen tilrettelegging eller støtte rundt. Det måtte jo skjære seg på et eller annet tidspunkt (...) Det er interessant å se parallellene til det som ble gjort for lenge siden. Familiehjemmene ligner på det som ble etablert på 1980- og 1990-tallet – bare at det den gangen ikke var noen støtte utenfra.

Mange vi har snakket med understreker betydningen av å ta seg god tid når nye familiehjem etableres og at det legges til rette for at støttepersonene rundt familiene (familieveileder og miljøarbeider) kan være mye til stede de første par månedene. Det er i denne perioden viktige relasjoner og tillit etableres. De må være innstilt på at dette ikke er en 9-16 jobb. Her må man være forberedt på å bruke tid og på å være fleksibel.

Når det gjelder kontakten mellom fosterforeldre og ansatte (saksbehandlere i barneverntjenesten, fami-

lieveiledere, miljøarbeidere), er det fosterforeldrene som styrer. De har en klar rollefordeling, men det er i stor grad fosterforeldrene som er de som ber om hjelp og som har mulighet til å si fra når det passer at man kommer inn. De er også de som bestemmer temaene som tas opp. Det er fosterforeldre som har oversikt over hverdagen og som har den tette relasjonen til ungdommene. Støtteapparatet rundt barna har en veileder- og tilretteleggingsrolle, men kontakten må skje på familiehjemmets premisser og ta hensyn til dagsrytmen og hverdagen i familiehjemmet. Saksbehandlere, familieveiledere, verger og andre ansatte har ulike roller. Saksbehandler er som regel tettest på blant de ansatte, mens de andre kommer inn når det er behov. Fosterforeldrene er de som er aller tettest på den enkelte ungdommen.

Alle vi har snakket med understreker at rollen som fosterforeldre kan være utfordrende. De skal bli kjent med ungdommer som har levd vanskelige liv og som kommer fra samfunn som er svært forskjellige fra det norske samfunnet. De som har samme språklige og etniske bakgrunn som ungdommene har selvsagt en fordel, men der det ikke er en relasjon mellom barn og fosterforelder fra før, skal det bygges opp et tillitsforhold samtidig som du i foreldrerollen også må sette grenser og ta beslutninger som ikke alltid er populære. Du må også tåle at det (i alle fall i starten) er ting ungdommene holder skjult. Men som en fosterfar sa: Det er helt OK...

Selv om man bor fire sammen under ett tak, er det fire fremmede (hvis det ikke er søsken). De skal fortelle ting frivillig. Noen får tilbud om å gå til Bup, men vil ikke. Da er det viktig å understreke at tilbudet står ved lag og videre det er viktig at de har noen å snakke med.

VEILEDER FOR FOSTERFORELDRE

I veilederen som SOS-barnebyer har utarbeidet for fosterforelder til enslige mindreårige flyktninger er det mange god råd til både nye og mer erfarne fosterforeldre – råd som nettopp handler om hvordan vanskelige situasjoner kan håndteres. Veilederen inneholder fem kapitler som tar opp både store og små tema knyttet til alt fra praktiske spørsmål til tema som berører emosjonelle og integreringsmessige forhold. Eksempler på det som omtales som de store temaene er vennskap, språkopplæring og skolegang, fysisk og psykisk helse og integreringsprosessen. De små temaene handler om skrevne og uskrevne regler i det norske samfunnet – som for eksempel omgangsformer, autoritetsstrukturer, kommunikasjonsformer og konflikthåndtering. Overskriften *Den milde, norske autoriteten er også en autoritet, ikke forslag* kan stå som eksempel på tema som drøftes. Her diskuteres forholdet mellom autoritære og demokratiske omgangsformer. Også temaet *Om å tolke norsk ungdoms adferd i ulike sammenhenger* inneholder nyttige innspill og råd til både fosterforeldre og andre som har en veiled-

nings- og oppdragerrolle overfor enslige mindreårige.

Temaene i veilederen er konkrete og skaper gjenkjenning. Magne Raundalen og Willy Tore Mørch, som har utarbeidet veilederen, har også brukt sin psykologbakgrunn til å formidle metoder for det de kaller «å rydde i kjeller og på loft». Å rydde i kjelleren handler om tunge tanker, vonde minner, sorg og traumer fra fortiden. Å rydde på loftet handler om plagsomme, dårlige og negative tanker, om stress, og maktesløshet i nåtiden, og om uro og bekymringer for framtiden.

BEHOV FOR AVLASTNING

Det kan være utfordrende å bli kastet inn i rollen som fosterforeldre, og selv om det legges opp til tett oppfølging fra både barnevern- og helsetjenesten, vil fosterforeldre det være behov for pauser. Fosterforeldre til enslige mindreårige har den samme retten til avlastning som andre fosterforeldre, men i en del av familiehjemmene har det vært vanskelig å få til gode ordninger. Dette gjør opplegget enda mer sårbart. Flere ansatte gir uttrykk for at presset på fosterforeldrene kan bli for stort – og at de må stå i oppgaven for lenge. De mener fosterforeldrene utsettes for en veldig stor belastning – både emosjonelt og praktisk. Mange har ikke vært forberedt på at et stort hus med kanskje både fire og fem soverom, uteareal og kanskje også hage representerer mye husarbeid og vedlikehold. Dette kommer på toppen av alt det emosjonelle arbeidet som skal utføres med ungdommene. Som en ansatt sa: *Fosterforeldre må stå for dette – selv om det er kommunen som har valgt dette store huset.* Selv om ungdommer i et familiehjem må være med og dele på oppgavene, vil det uansett være mye som faller på den som er fosterforelder. Det sier seg selv at belastningen kan bli stor.

Samtlige av dem vi har snakket med understreker betydningen av at det er et støtteapparat rundt det enkelte familiehjemmet. Hvert familiehjem har en egen familieveileder. I tillegg er det miljøarbeider og en avlastningsordning som bidrar til at fosterforeldrene får noen fridager hver måned. Frekvensen

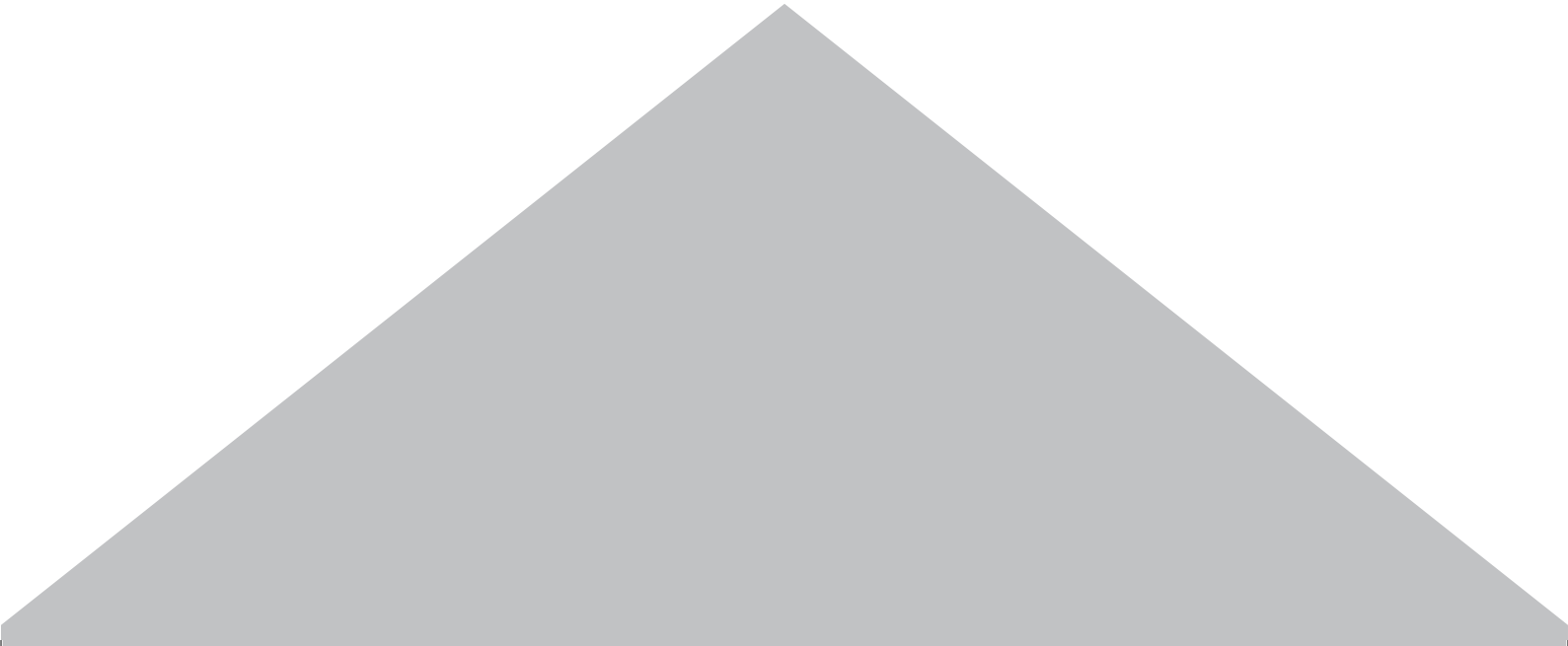
tilpasses behovene i det enkelte familiehjemmet, men det vanlige er 2-3 dager i løpet av en måned pluss ferie. Etter hvert som barna blir større og noen også formelt sett er ute av barnevernet, utvikles det løsninger som er tilpasset den nye situasjonen. Barnevernet kan ha vedtak inntil ungdommene er 23 år. De siste årene (etter fylte 18 år) er da definert som ettervern. I familiehjem der flere av barna er i ferd med å bli voksne, er støtten fra familieveileder og miljøarbeider rimeligvis trappet ned. Flere steder har dette skjedd litt gradvis fordi fosterforeldrene er tryggere i rollen og ikke lenger har behov for like mye støtte utenfra. Dette viser noe av modellens styrke. Den er fleksibel og lar seg tilpasse behovene til både barn og voksne.

Familiehjem som bo- og omsorgsløsning er på mange måter å ta det beste fra flere modeller. Her kombineres det private og det offentlige, det individuelle og det kollektive, det formelle og det uformelle, det planlagte og det fleksible. Modellen er *eklektisk*, noe som innebærer å *blande elementer fra ulike områder for å skape egne eller nye løsninger.* Familiehjemmene har hentet både inspirasjon og elementer fra bo- og omsorgsløsninger som er brukt tidligere. Sånn sett representerer prosjektet *Våre nye barn* både noe nytt og noe gammelt på samme tid. Samtidig er det et prosjekt, noe som innebærer at mye må skapes underveis og at det må være rom for prøving og feiling. En fosterfar sier det slik:

Det gjøres sikkert feil når det er et nytt prosjekt, og det kommer til å dukke opp ting vi ikke har tenkt på, men det blir det også gode erfaringer av. Derfor har vi laget et motto, nemlig at vi lager båten mens vi ror.

(Fra SOS-barnebyers hefte om Våre nye barn)

En familieveileder beskriver det som en prosess preget av *learning by doing*: *Det å jobbe som familieveileder for denne typen fosterhjem er relativt nytt og man har ikke mye å støtte seg på.*

VEIEN VIDERE

Den gjennomgående erfaringen med familiehjemsmodellen er positiv. Innenfor denne modellen har man greid å finne en balanse mellom det profesjonelle og det familieorienterte, og man har greid å bevare det beste fra mange ulike typer bo- og omsorgsløsninger for enslige mindreårige. Familiehjemmene er bygd opp som et vanlig hjem – der foreldre og barn bor sammen og organiserer sitt hverdagsliv som andre familier. Historikken til både barn og foreldre skiller seg imidlertid fra de fleste andre familier. Selv om vi i dag har en større bevissthet knyttet til ulike familieformer og familiehistorikker, er det mange forhold som gjør familiehjemmene ekstra sårbare. Sårbarheten er knyttet til både det enkelte barn, til gruppa og til selve konstruksjonen *familiehjem*. På bakgrunn av dette er det imponerende å se hvor godt familiehjemmene fungerer og hvor entydige tilbakemeldingene er på de aller fleste områder. Men også gode tiltak kan ha utfordringer, og når det gjelder familiehjemmene er det noen tema som gå igjen. Det første handler om *støtte og oppfølging* fra systemene rundt familiehjemmene.

OPPFØLGING, VEILEDNING, AVLASTNING

Vi har allerede vært inne på betydningen av å ha et godt støttesystem rundt familiehjemmene. Her er det viktig å understreke at familiehjemmene hadde litt ulike erfaringer. Mange opplevde oppstartsfasen

som krevende og hadde ønsket mer oppfølging i denne perioden. Etter hvert mente de fleste at oppfølgingen hadde vært god, men at behovene varierer med sammensettingen av familiegruppene. Når det gjelder *avlastning*, som også er en form for støtte, var det en generell oppfatning at avlastning er viktig og at dette både er en rettighet og noe som kan hindre utbrenthet blant fosterforeldrene. Det er imidlertid et lite paradoks her. Temaet avlastning ble i første rekke reist av de kommunale støttespillerne – ikke av fosterforeldrene. Dette kan selvsagt tolkes om at fosterforeldrene ikke trenger avlastning eller er fornøyd med den avlastningen de får, men det kan også handler om at de ikke er vant til å forvente denne typen støtte og hjelp utenfra og derfor ikke etterspør dette. Det er derfor grunn til å ta det på alvor når de ansatte er bekymret for at belastningen blir for stor.

Hvordan avlastningen rent praktisk må tilrettelegges bør uansett drøftes og bestemmes i samråd med fosterforeldrene. I et av familiehjemmene hadde de god erfaring med at et eldre søsken fungerte som avlaster. I andre fosterhjem var det en person ungdommene kjente fra før som flyttet inn i familiehjemmet når fosterforeldrene hadde fri. Også denne ordningen ble beskrevet som god. Det viktige er imidlertid prinsippet om at de enslige mindreårige skal slippe å være et annet sted når fosterforeldrene får avlastning. De skal få bo i ro i sitt eget hjem.

Hvor mye støtte et familiehjem trenger bør være en vurdering som foretas kontinuerlig. Det er vanskelig å mene noe sikkert om støtten er tilstrekkelig før det eventuelt oppstår en situasjon som krever ekstraordinær innsats. Det er derfor viktig at det fins en beredskap slik at fosterforeldre ikke opplever at de blir stående alene med ansvaret hvis det oppstår vanskelige situasjoner. I det daglige mente flere av fosterforeldrene at det også kunne bli for mye innblanding og at *et renn av folk hele tiden* skaper uro og stress og gjør familiehjemmet til en institusjon – ikke et vanlig hjem. Her er det med andre ord en balansegang.

ØKONOMI

Et annet tema som mange synes er utfordrende er *økonomi*. Det handler her både om hva fosterforeldrene får i kompensasjon, hva de får i utgiftsdekning og hva det enkelte barn får av klær, utstyr og lommepenger. Flere av de kommunalt ansatte var opptatt av at fosterforeldrene *får dårlig betalt for den jobben de gjør* og at kommunene *alltid legger seg på det laveste nivået*. Flere av de ansatte nevner at det er mye innsats som kreves for å «dra i gang ett nytt hjem» og at innsatsen med alt dette og også alle økonomiske utgifter i startfasen kunne vært kompensert for på en bedre måte.

Kommunene følger de vanlige satsene for lønn/godtgjøring til fosterforeldre og utgiftsdekning, men flere er inne på at enslige mindreårige er i en ekstraordinær situasjon når de kommer fra mottak og omsorgssen-

ter. Som flere sier: De mangler alt. Litt det samme kan man også si når det gjelder flere av fosterforeldrene. De skal gjøre en bolig til et hjem. Det gjør at mange småting må kjøpes og ordnes for at det skal bli et ordentlig familiehjem. Her kunne det vært mer raushet og rom for å dekke utgifter ut over det ordinære satsene. To av de ansatte sier det slik:

Jeg er helt enig i at det skal ligge noen verdier i bunnen for oppdraget og at det ikke bare skal handle om penger, men samtidig må man se på hvor mye ansvar dette faktisk er. Noen trenger for eksempel ekstra oppfølging med søvn, med skole, de mister ting som må kjøpes nytt osv. Jeg synes det er ganske mye Asker kommune har lagt på skuldrene til en person.

Jeg synes kommunen kunne slått litt mer på stortromma! Det er veldig mye som står og faller på at fosterforeldre orker å stå i oppgaven, og noe av dette handler om en konkret lønnskompensasjon. Sammenligner man med andre arbeidstakere er ikke dette noen man blir rik av. Det er noe med verdibasert etikk opp mot det som hentes ut i kroner og ører. Her tenker vi nok litt ulikt.

Spørsmålet om lønn ble som sagt reist av de ansatte – ikke av fosterforeldrene. Når det gjelder utgifter til klær, aktiviteter og utstyr var imidlertid holdningene ganske entydige. Her trengs det en mer fleksibel tenking og en forståelse for at enslige mindreårige kan

ha noen andre behov fordi de er nye Norge. Men igjen er det en balansegang. Hva er rimelige forventninger og helt legitime behov, og hva er urimelige krav? En av de ansatte sa det sånn:

Ungdommene har veldig lite systemforståelse og kommer ofte inn i en slags kravmentalitet. Nå som de har kommet til kommunen er holdningen: 'Vi vil ha nye bukser, nye sko, ny sykkel, hvorfor får ikke vi det og det osv'. Og her står fosterforeldre veldig alene – og for å stå i dette over lengre tid må man ha en god relasjon.

Noen av ungdommene har problemer med å skjønner at fosterforeldre ikke har så store økonomiske rammer og kan kjøpe alt nytt (møbler, utstyr, klær, osv). Eller som en sa det: *De må lære at man ikke kan spise opp alle banene i fruktfatet – de må dele.*

Intervjuene med de ansatte viser at det er litt ulike oppfatninger om størrelsen på utgiftsdekningen holder for de faktiske utgiftene fosterforeldre har. Flere av de ansatte sier for eksempel at *de synes det er veldig mye fosterforeldre står for og oppi det så har de også økonomiske utfordringer*. En del av fosterforeldrenes ekstraavgifter har direkte eller indirekte sammenheng med at ungdommene har lite erfaring med å leve og bo i Norge. De har for eksempel lite kunnskap om mat og matvarepriser, de har liten erfaring med vinterklima, strøm og oppvarming, i tillegg til at de (som de fleste

andre) innimellom kan gjøre «dumme kjøp» eller «feilaktige prioriteringer.

De siste eksemplene er selvsagt ikke gode argumenter for økt utgiftsdekning, men de belyser en hverdagsproblematikk som fosterforeldrene står i til daglig. Denne bør i større grad løftes fram. Det er ikke sikkert økt utgiftsdekning er det riktige svaret, men temaet bør tas på alvor. Kanskje en bedre løsning enn en generell økning av beløpsgrensene vil være å vise større fleksibilitet og foreta mer individuelle vurderinger. Det vil løse noen problemer, men vil kanskje også skape noen nye. Ungdommer sammenligner seg med andre, noe som gjøre at forskjellsbehandling lett blir sett på som urimelig – uansett. *En av de ansatte beskriver dette som en evig diskusjon.*

For ungdom i «voksefasen» er det mange utgifter. Vi hadde spart fosterforeldre for mye trøbbel hvis for eksempel klær og utstyr kunne blitt dekket av barneverntjenesten. Det er en kjempepåkjenning de første månedene, for disse ungdommene kommer uten noen ting.

I noen familier utvikler dette seg til et så stort problem at man må bruke mye tid på å snakke sammen for å finne ut av realitetene. Det kan oppstå konflikter mellom fosterbarn og fosterforeldre fordi ungdommene synes de får for lite i forhold til andre ungdommer som de sammenligner seg med. Det fortelles også om fosterforeldre som bruker av «sine egne penger» for å kunne dekke alle utgiftene til ungdommene.

Dette er også kjente diskusjoner fra ordinære fosterhjem. Utfordringen i familiehjemmene er likevel en litt annen i og med at disse barna mangler det meste når de kommer til kommunen. Selv om det også kan gjelde andre fosterbarn, er det her et gjennomgående problem at de ofte mangler ordentlig vintertøy, turutstyr, treningstøy, ski, sykkel og annet utstyr vi i Norge tar mer og mindre for gitt. Uten nødvendig utstyr er det vanskelig å delta i aktiviteter på linje med andre ungdommer. PC og mobiltelefon regnes i dag som «nødvendig utstyr» av de aller fleste. Dette koster også penger, og her er det verken tanter, onkler eller besteforeldre som kan trå til og betale. Her trengs det med andre ord en større gjennomtenking av hva som er rimelige behov og en vurdering av hva som vil være hensiktsmessige måter å ordne dette på. Det vil spare fosterforeldrene for mange potensielle konflikter, og det kan bidra til større reell likebehandling av barn og unge under offentlig omsorg.

SKOLE, FRITID OG SOSIALE NETTVERK

I flere av samtalene vi hadde både i og rundt familiehjemmene var skole og fritid sentrale tema. Enslige mindreårige har de samme rettighetene til skolegang som «alle andre», men hva betyr det i praksis å ha *de samme rettighetene* når utgangspunktet er så forskjellig? Ungdommer som har vokst opp med borgerkrig og forfølgelse har som regel store huller i sin skole-CV. Noen har nesten ikke gått på skole i det hele tatt. Andre har gått på skole, men har fått skolegangen avbrutt og ligger etter andre på samme alder. Uansett om de har skolegang fra hjemlandet eller ikke, så kommer de til et nytt utdanningssystem, og de skal både lære fag, språk, kultur og sosiale ferdigheter samtidig. Dette er i selv svært krevende. I tillegg bærer mange på en tung bagasje i form av opplevelser fra krig og flukt. Mange har mistet nære familiemedlemmer. Alle har mistet kjente omgivelser.

Utfordringene står med andre ord i kø. I rapporten *Enslige mindreårige – på vei mot voksenlivet* (Svendsen og Berg 2017) adresseres mange av disse utfordringene. Her understrekes behovet for et tett samarbeid mellom skolen og bo- og omsorgstilbudet til de enslige mindreårige. Det handler om alt fra motivasjonsarbeid til et konkret tilbud om leksehjelp og språktrening. Vårt inntrykk er at det er stor bevissthet om dette i familiehjemmene. Det er tilrettelagt for leksehjelp (enten i familiehjemmet eller på skolen), og oppmerksomheten omkring betydningen av skolegang er stor. Det uttrykkes flere steder bekymring når det gjelder

den faglige tilretteleggingen fra skolens side, men det sies samtidig at det er vanskelig å vite hva som er best: Å gå i klasse med andre på samme alder eller å gå i en klasse som tilsvarer ditt faglige nivå. I de fleste større kommuner har man i grunnskolen egne mottaksklasser der elevene går inntil norskferdighetene er gode nok til å følge med i en vanlig klasse.

For enslige mindreårige som er i aldersgruppa 16-18 år, er tilbudet gjerne grunnskoleopplæring i regi av voksenopplæringen – med mindre de allerede kvalifiserer for videregående skole. De som allerede har fylt 18 år når de bosettes, vil vanligvis ha rett til introduksjonsprogram etter introduksjonsloven. I ett og samme bofellesskap kan det med andre ord være enslige mindreårige som har sitt skoletilbud i fire ulike utdanningssystemer: ordinær grunnskole, grunnskoleopplæring gjennom voksenopplæringen, videregående skole og introduksjonsprogram. For fosterforeldre kan det være vanskelig å orientere deg i alle de ulike skolesystemene, og det kan være utfordrende å gi råd og veiledning om et eventuelt videre utdanningsløp. I Norge har utdanning stor betydning for å få innpass i arbeidslivet, men dette er ikke like selvsagt i mange av opprinnelseslandene til de enslige mindreårige. Her er det derfor viktig at utdanningssystemet og familiehjemmene samarbeider og ser det som en felles oppgave å være samtalepartnere og rådgivere når det gjelder ungdommenes framtid.

For ungdom er skolen ikke bare et sted å lære, men også en viktig integreringsarena. Her møter de jevn-

aldrende, her planlegges aktiviteter etter skoletid, og her rekrutteres man inn i ulike typer nettverk. For enslige mindreårige er språket ofte en hindring. Selv om mange lærer språket fort, er det mye språklig sjargong som det tar tid å tilegne seg. Noen ganger kan det handle om en dialekt som er vanskelig å forstå. Andre ganger handler det i første rekke om at ungdommene har andre referanserammer og derfor ikke greier å henge med i samtalen. Tilbud som SAMMEN-prosjektet i regi av SOS-barnebyer er etablert for å skape kontakt og felles aktivitet basert på gjensidighet mellom enslige mindreårige og andre ungdommer i kommunen. Dette er et tiltak som flere av ungdommene i familiehjemmene har benyttet seg av. Noen har blitt kjent med andre ungdommer gjennom Kompis-prosjektet til Rød Kors, mens andre igjen deltar på ordinære fritidsarenaer som idrettslag, kulturskoler, musikkorps mv.

I familiehjemmene er det vanlig at ungdommene får delta på én fritidsaktivitet hver. Ofte har slike fritidsaktiviteter en prislapp, noe som gjør at det må settes begrensninger. For noen av ungdommene oppleves dette som urimelig. «Alle andre» får delta på mer... Dette ser likevel ikke ut til å være noe stort problem. Dette håndteres i det enkelte familiehjemmet, og som regel er dagene fylt opp av skole, lekser og fellesskap med de andre i familiehjemmet. Utfordringen kan bli at de enslige mindreårige får for lite uformell kontrakt med norske ungdommer. Dette er noe som går inn i mange kommuner – uavhengig av bo- og omsorgsløsning. Derfor blir prosjekter som SAMMEN og

Kompis-prosjektet ekstra viktige for denne gruppa. Sosiale nettverk er noe alle trenger. For ungdommer som har mistet så mye blir det ekstra viktig at det legges til rette for sosiale aktiviteter som kan åpne opp for varige sosiale relasjoner

Enslige mindreårige er i utgangspunktet ressurssterke ungdommer, men de møter alle sammen utfordringer med å komme til et nytt land med ukjente systemer og alt som følger av å skulle etablere seg på nytt. I samtaler med de ansatte blir det understreket at det er en viktig suksessfaktor at fosterforeldrene har innvanndrerbakgrunn.

De har selv kommet hit som ny og kan kjenne igjen mange av de utfordringene flere av ungdommene står i. Det skaper en helt annen relasjon og jeg tror det er en viktig årsak til at det går så bra med mange av dem».
(Ansatt)

Flere av de ansatte legger vekt på at språkproblemer er en alvorlig hindring, særlig i starten:

De mangler nyansene og kan ofte bare formidle at de for eksempel er sint eller glad. Når man har fosterforeldre som snakker samme språk som ungdommene, så unngår man mange misforståelser, og det danner grunnlaget for en helt annen relasjon. Det er også til stor hjelp at mange fosterforeldre «har vært i samme båt» og dermed har lettere for å forstå «hvor skoen trykker.»
(Ansatt)

I et av familiehjemmene er de opptatt av at det for mange enslige mindreårige er vanskelig å legge vekk de overlevelsesmekanismene de har vært helt avhengig av under flukten, som å kjempe om mat og utstyr. For eksempel må de stole på at det er mat på bordet. Noen «tar det de kan ta» fordi det er det de er vant til – noen hamster mat på rommet osv. De fleste norske barn vet ikke hva det vil si å være sulten eller måtte slåss for klær og teppe.

Norske barnevernsbarn har likevel noen kjente rammer: de er kjent med skolesystemet, de behersker språket og de kjenner samfunnet. Dette har ikke de enslige mindreårige. Det betyr at familiehjemmene skal favne veldig mye. Samtidig er dette noe av styrken til familiehjemmene. Nærheten mellom de ulike familiemedlemmene gjør at det opparbeides tillit – både mellom ungdommene og mellom ungdommene og fosterforeldrene. Selvsagt kan det oppstå tillitsutfordringer og konflikter i et familiehjem også – slik det kan gjøre i alle familier – men forholdene ligger til rette for at konflikter kan håndteres og at tilliten kan etableres på nytt. I tillegg er støtten rundt familiehjemmene en viktig sikkerhetsventil. Her står ikke fosterforeldrene alene, men de deler ansvaret med fagpersoner i det kommunale støtteapparatet.

ANBEFALINGER

Familiehjemsmodellen framstår som et viktig supplement til de bo- og omsorgsløsningene som allerede er bruk i kommuner som bosetter enslige mindreårige. Modellen bidrar til å skape et stabilt omsorgstilbud til en gruppe som har et særlig behov en trygg og stabil base. Dette gjelder først og fremst de yngste barna, men også andre som har et særlig behov for tett oppfølging. For søskengrupper bør denne modellen være den foretrukne. Den bidrar til at søsken kan bo sammen, samtidig som den bidrar til å avlaste eldre søsken for det omsorgsansvaret mange har hatt før de kom til Norge. Modellen er fleksibel og kan derfor tas i bruk i både små og store kommuner. Forutsetningen er at det fins et faglig støtteapparat som kan veilede og bistå fosterforeldrene som har den daglige omsorgen. Støtte fra et tverrfaglig team rundt familiehjemmene framstår som en viktig suksessfaktor. Uten denne støtte vil familiehjemsmodellen bli sårbar – med risiko for at fosterforeldrene sliter seg ut fordi ansvaret blir for stort.

Vi ser et behov for å utvide fagteamet rundt familiehjemmene. Pr i dag ser det ut til å være særlig barnevernfaglig og helse- og sosialfaglig kompetanse som tilbys. Vi ser et klart behov for at skole- og utdannings-systemet kobles tettere på familiehjemmene. I alle kommuner er det tilbud om leksehjelp, men vi ser også at det er et veiledningsbehov som går ut over det rent faglige. I forlengelsen av dette vil vi også anbefale at kommuner som etablerer familiehjem jobber aktivt

med å utvikle fritidsarenaer og møteplasser der de enslige mindreårige kan møte andre ungdommer på basis av gjensidighet. Flere frivillige organisasjoner har utviklet slike venneprosjekter (SOS-barnebyer, Røde Kors, Redd Barna mfl). I tillegg er det i mange kommuner ulike prosjekter under paraplyen «inkluderende fritid». Erfaringer fra en rekke forskningsprosjekter viser at mange av de enslige mindreårige savner venner og arenaer der de kan ha aktiviteter sammen med andre ungdommer. Sosiale nettverk utvikles ikke alltid av seg selv – særlig ikke hvis du strever med språket og er usikker på de sosiale kodene. Dette gjør det ekstra viktig at kommunene også har en aktiv holdning til ungdommenes fritid.

Når det gjelder de økonomiske rammebetingelsene for familiehjemmene, ser vi et forbedringspotensial. Det er en generell holdning at rammen for utgiftsdekning er for lav. I oppstarten av et nytt familiehjem er det et særlig behov for innkjøp – både til boligen og utstyr til den enkelte enslige mindreårige. Dette handler ikke om møbler og inventar (det er på plass), men om ting som kan bidra til å gjøre boligen mer hjemlig. Når det gjelder klær og utstyr til ungdommene, må det tas hensyn til at de mangler det meste når de kommer til kommunen. Det kan dreie seg om sportstøy, turutstyr, sykkel, ski, PC mm. Dette regnes i de fleste familier som «noe alle har», men for enslige mindreårige er ikke dette noen selvfølge. Det samme gjelder muligheter til å delta på aktiviteter som koster penger. Her må det selvsagt gjøres økonomiske avveininger, men deltakelse på ulike typer fritidsarenaer bør i større

grad vurderes som integreringstiltak og et bidrag til at de enslige mindreårige får innpass i ungdomsmiljøene og blir en aktiv del av lokalsamfunnet.

Prosjektet *Våre nye barn* har vist at familiehjemsmodellen er levedyktig og bør være en del av tiltaksviften i alle kommuner som bosetter enslige mindreårige flyktninger. Det er viktig at modellen tilpasses behovene til de som skal bo og jobbe i familiehjemmene. Den bør være fleksibel, men innenfor en grunnstruktur som sikrer tilstrekkelig støtte fra et bredt sammensatt team av fagpersoner i kommunen og hjelpeapparatet for øvrig. På den økonomiske siden anbefaler vi at utgifter i oppstartsfasen i større grad tar hensyn til den spesielle situasjonen enslige mindreårige befinner seg i. Det kan innebærer økt utgiftsdekning, eller det kan gjøres ved at barneverntjenesten i kommunen i større grad går inn og dekker utgiftene i oppstartsfasen. Familiehjemsmodellen er pr i dag en økonomisk gunstig modell. Dette bør kunne skape et større rom for at kommunen dekker utgifter som kan bidra til ungdommenes langsiktige integrering i nærmiljø, lokalsamfunn og storsamfunn.

SOS-barnebyer har gjennom sitt prosjekt gitt et viktig bidrag til utviklingen av bo- og omsorgsløsninger for enslige mindreårige. De bør gis muligheter til å videreutvikle prosjektet og til å følge utviklingen i de kommunene som allerede har tatt i bruk ordningen. Her vil det også være behov for forskningsmessig oppfølging i form av mer systematiske evalueringer av erfaringene over tid.

REFERANSER

- Berg, B. [2012]. «Fra et liv på vent til bosetting i kommunene». I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Berg, B. og K.T. Tronstad [2015]. *Levekår for barn på asylsøkerfasen*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Brendler-Lindqvist, M. [2004]. *At möta de ensamkommande barnen*. Stockholm: Rädda Barnen
- Bruce, H. Ø. [2012]. 'Og jeg har jo klart videregående skole, det er det verste': bo- og omsorgssituasjoner og nettverks betydning for at enslige flyktningungdommer fullfører videregående skole. Masteroppgave i helse- og sosialfaglig arbeid med barn og unge. Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.
- Econ [2007]. *Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene. Utgiftskartlegging og vurdering av kvalitet*. Rapport 2007/032. Oslo: Econ
- Eide, K. og T. Broch [2010]. *Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Helseregion ØST og SØR: Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP).
- Garvik, M., V. Paulsen og B. Berg [2016]. *Barnevernets rolle i bosetting og oppfølging av enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Haugen, J. Å. og Dyrhaug, T. [2014]. *Enslige mindreårige flyktninger i barnevernet 2011*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Lauritsen, K., B. Berg og L. Dalby [2002]. *Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: SINTEF.
- Lidén, H., K. Eide, K. Hidle, A.C. Nilsen og R. Wærdahl [2013]. *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Mørch, W.T. og Raundalen, M. [2016]. *Veileder for fosterforeldre til enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: SOS-barnebyer. NOU 2011:10. *I velferdsstatens venterom- Mottakstilbudet for asylsøkere*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- Oppedal, B., Seglem, K. B. og Jensen, L. [2009]. *Avhengig og Selvstendig. Enslige mindreårige flyktnings stemmer i tall og tale*. Rapport 2009:11. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Paulsen, V., H. Michelsen og M. Brochmann [2015]. *Barnevernets arbeid med barn i asylsøkerfasen. Faglige utfordringer og barrierer i mottaksapparatet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Paulsen, V., K. Thorshaug og B. Berg [2010]. 'Det hadde vært fint å få være med å velge', *Brukerundersøkelse blant flyktninger i bofelleskap*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Paulsen, V., Thorshaug, K. og Berg, B. [2014]. *Møter mellom innvandrere og barnevernet. Kunnskapsstatus*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- SOS-barnebyer [2017]. *Våre nye barn. Familiehem som bo- og omsorgsløsning for enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: SOS-barnebyer.
- Svendsen, S., K. Thorshaug og B. Berg [2010]. *Boløsninger for enslige mindreårige flyktninger. Erfaringer fra to bykommuner*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Svendsen, S. og B. Berg [2017]. *Enslige mindreårige – på vei mot voksenlivet*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Thorshaug, K., V. Paulsen, M. Røe og B. Berg, B. [2013]. *Mot en ny bosettingsmodell? Direkteplassering av enslige mindreårige*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Thorshaug, K. og S. Svendsen [2014]. *Helhetlig oppfølging. Nyankomne elever med lite skolebakgrunn fra opprinnelseslandet og deres opplærings situasjon*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Valenta, M. og Berg, B. [2012]. *Asylsøker – i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wade, J., Mitchell, F. og Baylis, G. (2005). *Unaccompanied asylum seeking children. The response of social work services*. London: British Association for Adoption & Fostering.

Asker
kommune

EGMONT
Fonden

